परुच्छेपो दैवोदासिः।अग्निः। अत्यष्टिः

अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतम्। विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिरिव श्रवस्यते। अदब्धो होता नि षददिळस्पदे परिवीत इळस्पदे॥ १.१२८.०१

अयम्- एषः। मनुषः- विवेकिनः। धरीमणि- धारणायाम्। होता- देवाह्वाता। उशिजाम्- कामयमानानाम्। यजिष्ठः- अतिशयेन पूज्यः। स्वं व्रतम्- आत्मनियतिम्। अनु। जायते- प्रजातः। विश्वश्रुष्टिः- सर्वशोभनकर्मप्रेरकः । श्रुष्टिः प्रेरणार्थः। श्रवस्यते- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणोपलक्षिताध्यात्मिकानुभूतिमिच्छते। रयिरिव- सम्पदिव स्थितः। सखीयते- मित्रं भवति। अदब्धः- दुष्प्रधर्षणः। होता- देवाह्वाता। परिवीतः- देवपरिवृतः। इळस्पदे- मन्त्रगतौ। इळा वाक्। तस्याः गतौ। नि सदत्- उपविवेश ॥१॥

तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यृतस्य पथा नमसा हविष्मता देवताता हविष्मता। स न ऊर्जामुपाभृत्यया कृपा न जूर्यति। यं मातरिश्वा मनवे परावतो देवं भाः परावतः॥ १.१२८.०२

तम्- प्रसिद्धम्। यज्ञसाधम्- यज्ञसाधकम्। अपि। वातयामः- प्राणायामबलेनाहरामः। ऋतस्य पथा- प्रकृतिनियतिमार्गेण। नमसा- नमस्कारेण। हविष्मता- हव्ययुक्तेन। देवताता- द्योतनविस्ताराय। सः- तादृशः। ऊर्जां- प्राणान्। उपाभृति- आहरति। अया कृपा- अनेन कर्मणा। न जूर्यति- न जीर्णो भवति। यम्। देवं भाः- भारूपं देवम्। मातरिश्वा- वायूपलक्षितः प्राणः। मनवे- अवगमनाय। मनु अवबोधने। परावतः- परात्मन आनयति ॥२॥

Dr. Rangani

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गी रेतो वृषभः कनिक्रदद्दधद्रेतः कनिक्रदत्। शतं चक्षाणो अक्षभिर्देवो वनेषु तुर्वणिः। सदो दधान उपरेषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु॥ १.१२८.०३

पार्थिवम्- भूमिम्। एवेन- शोभनगत्या। सद्यः- क्षणेन। पर्येति- परितो गच्छति। मुहुर्गीः- मुहुर्मुहुःस्तुतः। रेतः- बीजभूतः। वृषभः- देवर्षभः। रेतः- तेजः। दधत्- धारयन्। कनिक्रदत्- जगर्ज। वनेषु- स्वाश्रितेषु। देवः- द्योतनशीलः। तुर्वणिः- वेगवान्। अक्षभिः- योगिप्रत्यक्षयोग्यदृग्भिः। शतं चक्षाणः- अनन्तं पश्यन्। अग्निः। परेषु- श्रेष्ठेषु। सानुषु- उत्कृष्टेषु। उपरेषु- चित्तवृत्युपरमभावनेषु। सदः- स्वसदनम्। दधानः- धारयन् विराजते॥३॥

स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमेऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति। क्रत्वा वेधा इषूयते विश्वा जातानि पस्पशे। यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत॥ १.१२८.०४

सः। सुक्रतुः- सर्वभूतहितसङ्कल्पः। पुरोहितः- पुरतः प्रत्यक्षतो हितकारकः। दमेदमे- गृहे गृहे। अग्निः। अध्वरस्य- ध्वररहितं सर्वभूतहितकर्म। यज्ञस्य- दानमुपासनं सङ्गतिकरणम्। क्रत्वा- प्रज्ञया। चेतति- प्रज्ञापयति। क्रत्वा- स्वसङ्कल्पेन। वेधाः- अनुग्रहविधायकः। विश्वा जातानि- सर्वाणि जातानि। इषूयते- कामयते। इष इच्छायाम्। पस्पशे- हितेन स्पृशति च। घृतश्रीः- शोभासंपन्नः। अतिथिः। वह्निः- वोढा। अजायत- प्रजातः॥४॥

क्रत्वा यदस्य तविषीषु पृञ्चतेऽग्नेरवेण मरुतां न भोज्येषिराय न भोज्या। स हि ष्मा दानमिन्वति वसूनां च मज्मना। स नस्त्रासते दुरितादभिह्रुतः शंसादघादभिह्रुतः॥ १.१२८.०५

यत्- यदा। इषिराय- याचमानाय। भोज्या न- भोज्यानीव। मरुताम्- प्राणानाम्। अवेन- रक्षणेन। अस्य- एतस्य। अग्नेः- सर्वभूतहितक्रतोः। तविषीषु- बलेषु। क्रत्वा- प्रज्ञया। पृञ्चते- अग्निः सङ्गतो भवति। तदा। सः। वसूनाम्- सम्पदाम्। मज्मना- शुद्धीकरणेन। दानमिन्वति।

Dr. Ranganji

शंसात्- हिंसकात्। अघात्- पापमयात्। दुरितात्- दुर्मार्गात्। अभिह्रुतः- प्रत्याहारयुक्तान्। नः- अस्मान्। सः। त्रासते- त्रायते ॥५॥

विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिश्रथच्छ्रवस्यया न शिश्रथत्। विश्वस्मा इदिषुध्यते देवत्रा हव्यमोहिषे। विश्वस्मा इत्सुकृते वारमृण्वत्यग्निर्द्वारा व्यृण्वति॥ १.१२८.०६

विश्वः- विश्वहितः। विहायाः- महात्मा। अरतिः- रागरहितः। दक्षिणे- सामर्थ्यसंपन्ने। हस्ते। वसुः- धनं। दधे- प्रददौ। तरणिः- तारकः। न शिश्रथत्- नो न मुञ्चति। श्रवस्यया- अध्यात्मानुभूतिकामभावनया। न शिश्रथत्। विश्वस्मै- सर्वस्मै। इत्- एव। इषुध्यते- हव्यकामाय समूहाय। देवत्रा- देवानां मध्ये। हव्यम्- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यम्। आ- समन्तात्। ऊहिषे- वहसि। अग्निः। विश्वस्मै सुकृते- सर्वस्मै पुण्यकृते। इत्- एव। वारम्- श्रेष्ठम्। ऋण्वति- गच्छति। द्वारा- स्वर्गद्वाराणि। व्यृण्वति- विवृणोति ॥६॥

स मानुषे वृजने शंतमो हितो३ऽग्निर्यज्ञेषु जेन्यो न विश्पतिः प्रियो यज्ञेषु विश्पतिः। स हव्या मानुषाणामिळा कृतानि पत्यते। स नस्त्रासते वरुणस्य धूर्तेर्महो देवस्य धूर्तेः॥ १.१२८.०७

सः। अग्निः। मानुषे वृजने- आवर्जनीये प्रकृतिनियतिविरोधकर्मण्यनुष्ठिते। शन्तमः- तन्निवार्य अतिशयेन शङ्करः। यज्ञेषु- प्रकृतिनियत्यनुस्यूतकर्मणि। हितः- निहितः हितकरो वा। जेन्यः- प्रकृतिनियतिविरोधिकर्माणि प्रकृतिनियत्यनुस्यूतकर्मणा प्रायश्चित्तेन जेता। जेन्यो न विश्पतिः- जेतेव राजा। यज्ञेषु- उपासनेषु। प्रियः। सः। मानुषाणाम्- मनुष्याणाम्। इळा कृतानि- मन्त्रैर्दत्तानि। हव्या- हव्यानि। पत्यते- उद्दिश्यागच्छति। सः। महो देवस्य- महात्मनः। वरुणस्य- प्रकृतिनियत्यधिदैवतस्य। धूर्तेः- दण्डात्। प्रकृतिनियतिविरोधिकर्मणो जातस्य वरुणकोपमयदण्डात्। नः- अस्मान् प्रकृतिनियत्यनुस्यूतकर्म कारयित्वा। त्रासते- त्रायते ॥७॥

Dr Rangani

अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्येरिरे हव्यवाहं न्येरिरे। विश्वायुं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम्। देवासो रण्वमवसे वसूयवो गीर्भी रण्वं वसूयवः॥ १.१२८.०८

होतारम्- देवाह्वातारम्। वसुधितिम्- चित्तवृत्तिस्तम्भेनोपासकचित्तधारकम्। वसु स्तम्भे। प्रियम्- प्रेमपात्रम्। चेतिष्ठम्- अतिशयेन चेतयन्तम्। अरतिम्- रागरहितम्। अग्निम्- सर्वभूतहितक्रतुम्। ईळते- स्तुवन्त्युपासकाः। हव्यवाहम्- हव्यधरम्। विश्वायुम्- सर्वोज्जीवनम्। विश्ववेदसम्- सर्वज्ञम्। होतारम्- देवाह्वातारम्। यजतम्- पूज्यम्। कविम्- क्रान्तदर्शिनम्। रण्वम्- शब्दयन्तम्। अवसे- रक्षायै तृप्त्यै वा। वसूयवः- संपत्कामाः। देवासः- द्योतनशीलाः। नि- नितराम्। एरिरे- प्रेरितवन्तः। ईर प्रेरणे॥८॥

Dr. Rangaraj